

Den nye sjelen

BOKOMTALE: Et spørsmål flere har stilt seg de siste årene, er om man ikke burde forene «harde» og «myke» vitenskaper, kropp og tanke, for å studere hele mennesket under ett. En av dem er den danske biokjemikeren Jesper Hoffmeyer. I den populærvitenskapelige boken *Overfladens dyb: Da kroppen blev psykisk* (2012) forsøker han å forklare hvordan kroppen faktisk er psyken.

Av Frida Sebina Skatvik

Det sies at man kan avsløre frafalne ortodokse jøder, ikke på den nye sekulære klesdrakten, men på måten de beveger seg. De går fremdeles som om kroppen skulle være et tilfeldig vedheng under tankens organ. Kroppen ser også gjerne ut som det den er: en neglisjert bedrift etter år med lesning og eksegese.

Hos ortodokse jøder, som i monoteistiske verdensreligioner og Vestens filosofiske tradisjon for øvrig, har det hersket en forestilling om at tanken og kroppen – det immaterielle og det materielle – er motsatte størrelser. Både i filosofisk og religiøs tradisjon er tanken blitt tilskrevet høyere verdi enn kroppens prosesser.

Det er nettopp denne motsetningsforståelsen som settes på prøve når Jesper Hoffmeyer mener det er nødvendig med innsikt i forholdet mellom dybde og overflate for å kunne forstå hva psyken er og hvorfor psyken finnes i naturen.

Men hva er psyke? Hva er overflate? Havoverflaten, for eksempel, er et sted der vannmolekyler stopper opp og luftens molekyler begynner. I seg selv består den ikke av noe – den har ingen stofflig eksistens, men like fullt er den en del av virkeligheten. Vi skal se, lover forfatteren, hvordan denne høyst virkelige, men likevel immaterielle grensen mellom to sfærer, er nøkkelen til det naturvitenskapene har så vanskelig å få grep om: det mentale liv.

Huden – overflate og kjerne

Hudens overflate, som et annet eksempel, skiller mennesket fra verden og andre mennesker. Huden holder verden borte rent fysisk, men nærværende rent psykisk. Dette illustreres av historien om en norsk lege som ble rammet av det såkalte Guillain-Barré-syndrom, en sykdom som setter nervesystemet ut av spill. Kvinnen forteller hvordan det var å miste berøringssansen:

På en måte forsvant grensene for min person. Når hånden ble plassert på brystet, følte den som svevende i luften. Det var ingen avslutning på mitt bryst og ingen begynnelse på min hånd. Den svevde på en måte i luften over noe, som ikke var meg. Et kjærtegn kunne ikke registreres, det var bare en fornemmelse av noe langt borte. Jeg opplevde denne situasjonen som en intens følelse av å være lukket inne i meg selv uten mulighet til fysisk kontakt med omgivelsene. Jeg så mine nærmestes reaksjoner og hørte det de sa, men var avskåret fra å være fysisk til stede. Denne forvirrede kroppsoppfattelsen var, tror jeg, nærmest psykotisk [...] Opplevelsen av å være uten grenser, at tanken og følelsen var som før, men at kroppen var noe diffust langt vekk, som ikke lystret, er vanskelig å beskrive. Opplevelsen av å være avskåret fra fysisk berøringskontakt står fortsatt for meg som en opplevelse av håpløs ensomhet.

Skrekkhistorien som gjengis i *Overflatens dyp* viser hvor uunnværlig huden er i psykologisk forstand – fordi det nettopp er huden som gir oss følelsen av å høre til i verden. Alt liv har et indre som forholder seg til noe ytre, men når skillelinjen mellom disse to størrelsene viskes vekk, forsvinner også den mentale tilstedeværelsen. Hvis huden er en slags dobbel overflate som bringer organismen inn i verden og verden inn i organismen, er mennesket kanskje først og fremst et sansende og ikke et tenkende vesen – selv om Descartes en gang beviste sin eksistens med tanken.

Som overflate er huden dyp av flere grunner. Ikke minst rommer huden til et voksent menneske 60 km nervetråder, 15 km blodårer og millioner av sanseceller, og hudens nerveprosesser fremkaller mentale opplevelser. Som overflate har den heller ingen motsetning: Det finnes ingen kjerne bak huden, fordi huden er selve kjernen.

Finnes psyken?

Det er ingen tvil om at Hoffmeyer ønsker å lappe sammen de cartesianske substansene *res cogitans* og *res extensa*, tanken og stoffet, som også har skapt motsetningen mellom humanistiske og naturvitenskapelige fag. Men er det hensiktsmessig å forske på psyken som uavhengig av kroppen? Finnes egentlig psyken? spør Hoffmeyer.

Dersom naturvitenskapene hadde ryddet plass til hele mennesket – altså ikke bare forsket på hva verden betyr, men også hvorfor den betyr noe – ville psykologi fort blitt et overflødig fag.

For når kroppen lukker bruddstykker av verden inn i seg, er det også i kroppen at verden omdannes til meningsfull informasjon. Psyken er ikke en egenskap ved selvet (nok en problematisk størrelse), men en kontinuerlig prosess som sørger for å opprettholde emosjonell stabilitet som igjen er livsnødvendig for overlevelsen. Som for forfatteren skriver:

Det er kun, fordi vores videnskab imod enhver intuition har insistert på at ville forstå den levende natur som en asemiotisk ansamling af passive legemer styret af ydre og indre kræfters spil [...] at vi har haft brug for at etablere psyken som et særlig studiefelt løsrevet fra vores forståelse af kroppens væsen.

Sjelen som tilintetgjørelsens trøst

Når den seiglivede oppfatningen om at mennesket består av en materiell og en immateriell del likevel ikke er så lett å bli kvitt, skyldes det kanskje – foruten at spaltningen allerede er institusjonalisert – at mennesket har en tendens til å la seg skremme av tanken på sin egen død. Ikke bare skal vi omgjøres fra noen til noe, som Hoffmeyer formulerer det; døden vil også bli en erfaring som det ellers så sosiale dyret ikke kan dele med noen. Mer behagelig er tanken om at tilintetgjørelsen bare vil berøre én del av mennesket, altså kroppen, mens tankene, som en slags immateriell kjerne, lever videre.

Bare i moderne medisin er kroppens abstrakte motsetning for lengst kassert. Eksempelvis blir depresjon forstått som mangelfulle signaloverføringer mellom nervecellene som kan behandles med biokjemiske løsninger. Depresjonen sitter i hjernen, hjernen er en del av kroppen og depresjon blir følgelig et kroppslig problem. Hva vi synes å mangle er en vitenskapelig helhetsforståelse av mennesket. Hoffmeyer gir et spark i begge retninger; først til den medisinske vitenskapens åndsforlatte kropp, så til de mer luftige vitenskapenes kroppsfornektelse.

Interessant og leseverdig. Selv om den utdannede leser tidvis blir undervurdert og pennestrøkene synes å gli for lett over for mye.